

Фомічов К. С.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
докторант кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка
<https://orcid.org/0000-0003-2062-6441>*

МЕТОДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

METHODS OF IMPLEMENTATION OF STATE POLICY IN THE SPHERE OF SOCIAL PROTECTION OF PERSONS WITH DISABILITIES

У статті наведено та проаналізовано підходи до визначення змісту понять «методи» та визначено авторське поняття «методи державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю».

Актуалізовано, що конституційні норми визначають право громадян України на соціальний захист зі сторони держави, що лягає в основу формування основних напрямів соціальної політики, забезпечення дотримання соціально-державних гарантій інтересів осіб з інвалідністю.

Констатовано, в умовах воєнних дій, які точаться на території України, спаду економічного становища країни та поглибленням фінансової кризи, особливо гостро постає питання впровадження ефективних методів і форм соціального захисту осіб з інвалідністю.

Розкрито методологічні підходи з висвітлення основних напрямів діяльності органів публічної влади, звернувши увагу на галузеві методи (імперативний та диспозитивний), які активно застосовуються у сфері формування та реалізації соціальної політики. Зауважено, що науковці з досліджуваної теми виділяють загальнологічні методи наукового пізнання, філософські, загальнонаукові, спеціальні тощо.

На підставі аналізу думок вчених з адміністративного права, автором запропоновано власну кваліфікацію методів реалізації соціальної політики у сфері захисту осіб з інвалідністю, звернувши особливу увагу на медико-реабілітаційний метод, який на сьогодні набуває особливої актуальності у зв'язку з гострою потребою проходження реабілітації як особам з інвалідністю у цілому, так і ветеранам війни, що отримали інвалідність унаслідок бойових дій.

Підкреслено, що на сьогодні особливо гостро постає необхідність у розробці державної концепції з адаптації учасників бойових дій, які отримали інвалідність, після завершення війни та повернення інших мобілізованих осіб та військовослужбовців до мирного цивільного життя.

Запропоновано, під методами державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю розуміти способи створення дієвих заходів впливу на формування відносин між суб'єктом владних повноважень та іншими учасників з метою забезпечення реалізації прав та свобод осіб з інвалідністю, їх соціального захисту на рівні з іншими особами.

Ключові слова: *державна політика, особи з інвалідністю, соціальна захищеність, реабілітація, ветерани війни з інвалідністю.*

The article presents and analyzes the approaches to defining the content of the concepts of "methods" and defines the author's concept of "state policy methods in the field of social protection of persons with disabilities".

It has been updated that the constitutional norms determine the right of Ukrainian citizens to social protection from the state, which forms the basis of the formation of the main directions of social policy, ensuring compliance with social and state guarantees of the interests of persons with disabilities.

It has been established that, in the conditions of military actions taking place on the territory of Ukraine, the decline of the country's economic situation and the deepening of the financial crisis, the issue of implementing effective methods and forms of social protection for persons with disabilities is especially acute.

Methodological approaches for highlighting the main areas of activity of public authorities are revealed, paying attention to branch methods (imperative and dispositive), which are actively used in the field of social policy formation and implementation. It is noted that scientists distinguish general logical methods of scientific knowledge, philosophical, general scientific, special, etc. from the researched topic.

Based on the analysis of the opinions of administrative law scholars, the author proposed his own qualification of the methods of implementing social policy in the field of protection of persons with disabilities, paying special attention

to the medical rehabilitation method, which today is gaining special relevance in connection with the urgent need for rehabilitation as individuals with disabilities in general, as well as war veterans who received disabilities as a result of hostilities.

It is emphasized that today there is a particularly urgent need to develop a state concept for the adaptation of disabled combatants after the end of the war and the return of other mobilized persons and servicemen to peaceful civilian life.

It is proposed that the methods of state policy in the field of social protection of persons with disabilities should be understood as methods of creating effective measures of influence on the formation of relations between the subject of authority and other participants in order to ensure the realization of the rights and freedoms of persons with disabilities, their social protection on a par with other persons.

Key words: state policy, persons with disabilities, social security, rehabilitation, war veterans with disabilities.

Постановка проблеми. Конституційні норми визначають право громадян України на соціальний захист зі сторони держави, що лягає в основу формування основних напрямів соціальної політики, забезпечення дотримання соціально-державних гарантій інтересів осіб з інвалідністю. Так, статтею 46 Конституції України визначено, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин [5]. Саме від закладення підґрунтя формування державної політики, вжиття ефективних та дієвих заходів з її реалізації залежить результативність втілення соціально-правового захисту осіб з інвалідністю.

В умовах воєнних дій, які точаться на території України, спаду економічного становища країни та поглибленням фінансової кризи, особливо гостро постає питання впровадження ефективних методів і форм соціального захисту осіб з інвалідністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем формування державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю проводили наковці, як М. Іншин, В. Костюк, В. Мельник, С. Прилипка, Д. Сіроха, Є. Соболь тощо. Безпосередньо механізми, способи формування та здійснення державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю розкривали у своїх працях Г. Андрусенко, Д. Андреєв, Г. Атаманчук, Л. Безтелесна, В. Гриньова, С. Корнієнко, М. Новікова тощо.

Мета статті – розкрити способи реалізації державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю.

Виклад основного матеріалу. Кількість осіб з інвалідністю в Україні щороку зростає.

Однією з причин сприяння у цьому є війна, яка точиться на території України у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії 22 лютого 2022 року. Масовані воєнні атаки, постійні обстріли території України по цивільним об'єктам щоденно збільшують кількість поранених українців, додаючи чисельність осіб з інвалідністю. Також цю статистику поповнюють важкопоранені українські бійці, які беруть активну участь у визволенні території України від загарблення Росією.

Так, до початку війни за даними Державної служби статистики України, станом на перше січня 2021 року в Україні налічувалося 2 мільйони 703 тисячі людей з інвалідністю, серед яких: осіб з інвалідністю – 163,9 тисячі дітей; 222,3 тисячі людей з інвалідністю першої групи; 900,8 тисячі – другої групи та 1 мільйон 416 тисяч – третьої групи [14]. У зв'язку з воєнними діями кількість осіб з інвалідністю збільшилося орієнтовно на 27 тисяч [6].

На сьогодні точну кількість осіб з інвалідністю сформувавши неможливо з деяких причин: по-перше, багато українських бійців у результаті бойових дій щоденно отримують тяжкі поранення, які призводять до інвалідності; по-друге, багато українських бійців, серед яких є важкопоранені, перебувають у полоні у РФ, де належну медичну допомогу надають не завжди відповідно до вимог міжнародного гуманітарного права, що спричиняє у деяких випадках настання інвалідності; по-третє, як ми вже зазначали, щоденно відбуваються по всій території України, або на окремій її території, різного масштабу збройні ракетні атаки (використовуються різного типу ракети, Шахеда, безпілотні літальні апарати тощо), у результаті яких багато українців гине та зазнають каліцтва.

Все зазначене вище вимагає від держави вже сьогодні винайдення ефективних методів

формування та реалізації державної соціальної політики з реабілітації та соціалізації осіб, які отримали інвалідність у зв'язку з воєнними діями, та забезпечення дотримання соціального захисту з урахування потреб усіх осіб з інвалідністю.

Перш ніж перейти до розкриття поставленої мети, звернімося до теоретико-правових основ визначення сутності поняття методи в рамках адміністративного права.

У теорії права під методом правового регулювання мають на увазі прийоми юридичного впливу (точніше сполучення цих прийомів), якими визначається становище сторін у правовідносинах [4, с. 36]. Метод – це спосіб пізнання, спосіб дії, а також прийом або система прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності [3, с. 664].

На думку багатьох науковців-адміністративістів, під методом зазвичай розуміють спосіб або засіб досягнення поставленої мети. Відповідно до цього, адміністративно-правовими методами є способи та прийоми безпосереднього і цілеспрямованого впливу виконавчих органів (посадових осіб) на підставі закріпленої за ними компетенції, у встановлених межах і відповідній формі на підпорядковані їм органи та громадян [1, с. 155].

Як бачимо, через методи суб'єкти владних повноважень здійснюють свій вплив на регулювання відносин та досягнення певної мети підпорядкованими об'єктами у певній сфері своєї діяльності, що зумовлює компетенцію управлінського суб'єкта та формування ним курсу державної політики. У свою чергу, сфера соціального захисту має свої способи впливу на формування суспільних відносин.

На думку С. Коханчук, методи органів публічної адміністрації полягають у створенні дієвих правових засобів та інструментів, необхідних для цілеспрямованого впливу на поведінку та свідомість учасників взаємодії з метою вирішення поставлених завдань щодо забезпечення прав та свобод осіб з інвалідністю [7, с. 94].

Беручи до уваги, що соціальний захист є складовою діяльності держави щодо забезпечення прав і можливостей осіб з інвалідністю нарівні з іншими громадянами [8, ст. 4], пропонуємо під методами державної політики у сфе-

рі соціальної захищеності осіб з інвалідністю розуміти способи створення дієвих заходів впливу на формування відносин між суб'єктом владних повноважень та інших учасників з метою забезпечення реалізації прав та свобод осіб з інвалідністю, їх соціального захисту на рівні з іншими особами.

Методологічні підходи з розкриття основних напрямів діяльності органів публічної влади містять використання значної сукупності методів. В теорії права існують два галузевих методи: імперативний та диспозитивний, які активно застосовуються й у сфері формування та реалізації соціальної політики.

Так, диспозитивний спосіб регулювання знаходить своє вираження в тому, що правомочний суб'єкт, тобто, громадянин чи сім'я, мають право звертатися за тим чи іншим видом соціального забезпечення, а державний орган з соціального забезпечення зобов'язаний надати таке забезпечення відповідно до чинного законодавства. Тобто, державний орган з соціального забезпечення підпорядкований припису закону. Разом із тим він має право вимагати від громадянина подання відповідних документів, необхідних для призначення того чи іншого виду соціального забезпечення, оскільки в разі ненадання громадянином таких документів йому не може бути призначений цей вид соціального забезпечення. В цьому проявляються елементи імперативного способу [12].

У свою чергу науковець Є. Соболев зазначає, що загальнологічні методи наукового пізнання (аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування, узагальнення, моделювання, аналогія) використовувалися для формування базових понять у сфері діяльності органів публічної влади щодо реалізації та захисту прав і свобод інвалідів, а саме: «права і свободи», «інвалід», «діяльність», «захист прав і свобод» [13, с. 66]. Науковцем також наголошено, що дослідження діяльності органів публічної влади щодо реалізації та захисту прав і свобод інвалідів здійснювалося також на підставі інших наукових методів, які відповідно до ступеня узагальнення поділяються на філософські – регулюють пізнавальну діяльність у цілому, становлять світоглядну основу всіх наук [11, с. 29], загальнонаукові – застосовуються до окремих наук; спеціальні – використовуються для вирішен-

ня специфічних завдань конкретної науки [13, с. 56–57].

Оскільки соціальних захист осіб з інвалідністю включає надання пенсії, державної допомоги, компенсаційних та інших виплат, пільг, соціальних послуг, здійсненні реабілітаційних заходів, встановлення опіки (піклування) або забезпечення стороннього догляду [8] тощо, пропонуємо диференціювати методи формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю наступним чином.

До першого слід віднести організаційно-розпорядчий метод, сутність якого полягає у комплексі організаційних заходів, різної форми впливів на формування політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Цей метод забезпечує чіткий розподіл обов'язків в апараті управління, додержання правових норм і повноважень у вирішенні питань [8] у певній сфері діяльності.

Запорукою здійснення цього методу є нормативно-правова база, що передбачає дієві шляхи реалізації забезпечення дотримання соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Основними актами у досліджуваній сфері виступають: Закони України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про державну соціальну допомогу інвалідам дитинства та дітям інвалідам», «Про реабілітацію інвалідів в Україні», Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної типової програми реабілітації інвалідів» та Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 року, затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України, тощо.

Хочемо звернути увагу на метод соціально-психологічний, який має особливо вагоме значення при реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Якщо звернутися до загальнотеоретичних основ теорії управління, то на думку З. Бурик, соціально-психологічний метод обумовлюється пізнанням і використанням законів соціально-психологічної діяльності для оптимізації соціально-психологічних явищ і процесів в інтересах суспільства та держави. За допомогою соціальних методів здійснюється управління відносинами у групах і між групами, а за допомогою психологічних – управління впли-

вом на свідомість окремих індивідів і міжособистісні відносини у групі. Соціально-психологічні (пропагандистські) методи державного управління у сфері сталого розвитку України розглядаються з позицій адміністративних, морально-етичних, організаційно-правових чи соціально-політичних [2, с. 42].

Наступним слід виділити медико-реабілітаційний метод, який на сьогодні набуває особливої актуальності у зв'язку з гострою потребою проходження реабілітації як особам з інвалідністю у цілому, так і ветеранам війни, що отримали інвалідність в результаті бойових дій.

Як ми вже зазначали, на сьогодні достовірну кількість ветеранів війни з інвалідністю встановити неможливо, оскільки надалі тривають активні бойові дії на території України. За останніми даними Пенсійного фонду України та ДП «Інформаційно-обчислювальний центр Міністерства соціальної політики України» через широкомасштабне воєнне вторгнення російської федерації на територію суверенної держави Україна кількість людей з інвалідністю зросла на 26 тисяч 699 осіб [15].

Наслідками пережитих бойових дій військовими, особливо з травматичними результатами, є виникнення посттравматичного синдрому (далі – ПТС). За оцінкою Всесвітньої організації охорони здоров'я переживання травматичних подій може зумовити розвиток таких станів, як: депресивний розлад, психоз, поведінкові розлади, самоушкодження, самогубство тощо. До ПТС відносять широкий спектр емоційних, когнітивних, поведінкових та соматичних симптомів, які охоплюють: повторе переживання психотравми, потворним почуттям підвищеної поточної загрози, а також підвищення серцебиття, поведінкові зміни та зміни настрою, ряд фізичних та соціальних проблем, які негативно впливають й на суспільство загалом [9, с. 7].

На законодавчому рівні реабілітація ветеранів війни, які тримали інвалідність внаслідок війни, регламентується, у першу чергу, Законами України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», але вони більше спрямовані на надання соціального захисту, ніж шляхів реабілітації та соціальної підтримки, з урахуванням характеру отриманих травм.

Чинне законодавство не передбачає повоєнну підтримку ветеранів війни у цілому, та осіб, які отримали інвалідність у результаті війни, зокрема. Комітетом Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів порушувалося питання щодо необхідності розробки плану адаптації учасників бойових дій після завершення війни та повернення мобілізованих осіб та військовослужбовців до мирного цивільного життя, яке на сьогодні залишилося невирішеним.

Як зазначив Голова підкомітету з питань соціального захисту прав ветеранів: до початку повномасштабного вторгнення в Україні було зареєстровано понад 500 тисяч учасників АТО/ООС. У зв'язку з повномасштабним вторгненням росії кількість осіб, які були мобілізовані або доєдналися до добровольчих формувань, а також їхніх родин та родин загиблих захисників може перевищити 5 мільйонів осіб. Перехід військовослужбовців до цивільного життя стане серйозним викликом для країни [15].

Висновки. У результаті дослідження, пропонуємо під методами державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю розуміти способи створення дієвих заходів впливу на формування відносин між

суб'єктом владних повноважень та інших учасників з метою забезпечення реалізації прав та свобод осіб з інвалідністю, їх соціального захисту на рівні з іншими особами.

У рамках дослідження методів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю наголошено, що сьогодні гостро стоїть необхідність у розробці державної концепції з адаптації учасників бойових дій, які отримали інвалідність, після завершення війни та повернення інших мобілізованих осіб та військовослужбовців до мирного цивільного життя, яка має складатися з декількох напрямів:

1) забезпечення безоплатної державної медичної допомоги, медичних послуг, які включатимуть також загальну та соціальну реабілітацію ветеранів війни у тому числі тих, хто отримав інвалідність унаслідок бойових дій;

2) забезпечення державної матеріальної підтримки на період адаптації ветеранів війни у тому числі тих, хто отримав інвалідність унаслідок бойових дій;

3) пошук та створення робочих місць для ветеранів війни у тому числі тих, хто отримав інвалідність унаслідок бойових дій;

4) вирішення житлових питань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адміністративне право : підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт.кол.). В. М. Гаращук, В. В. Богущкий та ін. ; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. Х. : Право, 2010. 624 с.
2. Бурик З. М. Система методів державного регулювання сталого розвитку в Україні. *Pressing problems of public administration*. 1(49). 2016. С. 37–44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2016_1_8 (дата звернення 28.07.2023)
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / гол. ред. В.Т. Бусел. К. ; Ірпінь : ВТФ Перун, 2005. 1728 с.
4. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України : підручник. К. : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
5. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 28.07.2023).
6. Коробкін С. За рік кількість людей з інвалідністю зросла на 27 тисяч. SOCIAL.COM.UA. 2023. URL: <https://social.com.ua/lyshe-u-nas/za-rik-kilkist-lyudej-z-invalidnisty-zroslo-na-27-tysyach/> (дата звернення 28.07.2023).
7. Коханчук С. С. Адміністративно-правові засади взаємодії органів публічної адміністрації щодо забезпечення прав та свобод осіб з інвалідністю : дис. ... канд. юрид. наук. Тернопіль, 2017. 265 с.
8. Організаційно-розпорядчі методи менеджменту. StudFails. URL: <https://studfile.net/preview/4532511/page:90/> (дата звернення 28.07.2023).
9. Палієнко Т., Семигіна Т. Психосоціальна підтримка ветеранів війни та цивільних, які постраждали через збройний конфлікт: попередня оцінка ситуації. 2016. 30 с. URL: <https://cutt.ly/NwaexNXX> (дата звернення 28.07.2023).
10. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 № 875-ХІІ. Дата оновлення 06.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата звернення 28.07.2023)
11. Руснак Ю. І. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів державної податкової служби України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2004. 18 с.

12. Система соціального захисту. Мего-Інфо. *Юридичний портал* № 1. URL: <https://cutt.ly/9woeI9iM> (дата звернення 28.07.2023).

13. Соболев Є. Ю. Діяльність органів публічної влади щодо реалізації і захисту прав та свобод інвалідів: адміністративно-правова теорія та практика : дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя, 2015. 546 с.

14. У Держстаті розповіли, скільки в Україні людей з інвалідністю. Радіо свобода. 24 червня 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraine-invalidnist-statystyka/31324501.html> (дата звернення 28.07.2023).

15. У Комітеті Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів обговорили проблеми, з якими стикаються особи з інвалідністю під час війни. *Комітет Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів* : офіційний веб-сайт. URL: https://komspip.rada.gov.ua/news/main_news/75747.html (дата звернення 28.07.2023).